

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

УДК 347.965(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2025-8.09>

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Кухнюк Дмитро Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юстиції

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0003-2294-4945

Статтю присвячено інституту дисциплінарної відповідальності адвоката, що є одним із ключових механізмів забезпечення дотримання стандартів професійної діяльності, адвокатської етики та принципів верховенства права. Ефективне функціонування цього інституту має принципове значення як для захисту прав і свобод людини, так і для підтримання довіри суспільства до адвокатури як незалежного правового інституту. Водночас практика застосування дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні свідчить про наявність низки проблем теоретичного та практичного характеру. Це, своєю чергою, може призводити як до необґрунтованого втручання в незалежність адвокатської діяльності, так і до уникнення відповідальності за реальні порушення. У статті приділено увагу проблемі забезпечення балансу між незалежністю адвоката та необхідністю його підзвітності професійній спільноті. Дисциплінарне провадження не повинно перетворюватися на інструмент тиску на адвоката з боку органів адвокатського самоврядування, державних органів або інших зацікавлених осіб. Водночас відсутність ефективних механізмів реагування на порушення професійних обов'язків негативно впливає на авторитет адвокатури. У зв'язку з наведеним дослідження проблем дисциплінарної відповідальності адвоката, визначення шляхів удосконалення нормативного регулювання та практики його застосування є актуальним і необхідним для подальшого розвитку інституту адвокатури в Україні та забезпечення високих стандартів правничої професії.

За результатами дослідження зроблено висновок, що, з огляду на існуючі проблеми, необхідним є комплексне реформування дисциплінарного інституту адвокатури, зокрема: внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», передбачивши: законодавче визначення поняття дисциплінарного проступку адвоката; чіткий перелік суб'єктів, які можуть подавати скарги; установлення вимог до мотивованості дисциплінарних рішень; гарантії відкритості та гласності розгляду дисциплінарних справ; оновити Правила адвокатської етики, гармонізувавши їх із європейськими стандартами свободи вираження поглядів адвокатів; створити публічний електронний реєстр дисциплінарних рішень для забезпечення прозорості практики та посилення довіри суспільства; переобрати органи адвокатського самоврядування (Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури) відповідно до вимог чинного законодавства, що підвищить їх легітимність.

Наведене, на думку автора, дасть змогу суттєво посилити функціонування інституту дисциплінарної відповідальності адвокатів шляхом установлення прозорих, ефективних та справедливих дисциплінарних процедур.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність адвоката, реформування правосуддя, юридична відповідальність.

Kukhniuk Дмитро. Disciplinary responsibility of a lawyer as one of the factors of justice reform in Ukraine

The article is devoted to the institution of disciplinary responsibility of a lawyer, which is one of the key mechanisms for ensuring compliance with the standards of professional activity,

lawyer ethics and the principles of the rule of law. The effective functioning of this institution is of fundamental importance both for the protection of human rights and freedoms, and for maintaining public trust in the bar as an independent legal institution. At the same time, the practice of applying disciplinary responsibility of lawyers in Ukraine shows the presence of a number of problems of a theoretical and practical nature. This, in turn, can lead to unjustified interference in the independence of the legal profession, as well as to the avoidance of responsibility for real violations. The article focuses on the problem of ensuring a balance between the lawyer's independence and the need for his accountability to the professional community. Disciplinary proceedings should not be turned into an instrument of pressure on the lawyer by the self-governing bodies of the bar, state bodies or other interested parties. At the same time, the lack of effective mechanisms for responding to violations of professional duties negatively affects the authority of the bar. In connection with the above study of the problems of disciplinary responsibility of the lawyer, the determination of ways to improve the normative regulation and the practice of its application is relevant and necessary for the further development of the legal profession in Ukraine and ensuring high standards of the legal profession.

Based on the results of the research, the author concluded that in view of the existing problems, a comprehensive reform of the disciplinary institute of advocacy is necessary, in particular:

to make changes to the Law of Ukraine «On the Bar and Practice of Law», providing for: legislative definition of the concept of a lawyer's disciplinary offense; a clear list of entities that can file complaints; establishing requirements for the motivation of disciplinary decisions; guarantees of openness and publicity of consideration of disciplinary cases; to update the Rules of Advocate Ethics, harmonizing them with European standards of freedom of expression of advocates' views; create a public electronic register of disciplinary decisions to ensure transparency of practice and strengthen public trust; to re-elect the bodies of bar self-government (Qualification and Disciplinary Commission of the Bar, Higher Qualification and Disciplinary Commission of the Bar) in accordance with the requirements of the current legislation, which will increase their legitimacy.

The above, in the opinion of the author of the article, will significantly strengthen the functioning of the institution of disciplinary responsibility of lawyers by establishing transparent, effective and fair disciplinary procedures.

Key words: disciplinary responsibility of a lawyer, justice reform, legal responsibility.

Постановка проблеми. Інститут дисциплінарної відповідальності адвоката є одним із ключових механізмів забезпечення дотримання стандартів професійної діяльності, адвокатської етики та принципів верховенства права. Ефективне функціонування цього інституту має принципове значення як для захисту прав і свобод людини, так і для підтримання довіри суспільства до адвокатури як незалежного правового інституту. Водночас практика застосування дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні свідчить про наявність низки проблем теоретичного та практичного характеру. Це, своєю чергою, може призводити як до необґрунтованого втручання в незалежність адвокатської діяльності, так і до уникнення відповідальності за реальні порушення. Окрему увагу привертає проблема забезпечення балансу між незалежністю адвоката та необхідністю його підзвітності професійній спільноті. Дисциплінарне провадження не повинно перетворюватися

на інструмент тиску на адвоката з боку органів адвокатського самоврядування, державних органів або інших зацікавлених осіб. Водночас відсутність ефективних механізмів реагування на порушення професійних обов'язків негативно впливає на авторитет адвокатури. У зв'язку з наведеним дослідження проблем дисциплінарної відповідальності адвоката, визначення шляхів удосконалення нормативного регулювання та практики його застосування є актуальним і необхідним для подальшого розвитку інституту адвокатури в Україні та забезпечення високих стандартів правничої професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дисциплінарної відповідальності адвоката неодноразово ставали предметом наукових досліджень українських учених-правників. У працях таких авторів, як В.Б. Авер'янов, Ю.М. Бисага, С.Б. Булеца, Т.С. Коваленко, М.І. Хавронюк, О.В. Синєокий, В.В. Заборовський, О.М. Дроздов, розглядаються загально-

теоретичні засади юридичної відповідальності, правовий статус адвоката та особливості застосування дисциплінарних стягнень. Окремі аспекти дисциплінарного провадження в адвокатурі, зокрема діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, процесуальні гарантії адвоката та проблеми оскарження дисциплінарних рішень, досліджувалися у працях Н. Анікіної, І.Ю. Гловюк, В.В. Владисhevської, Т.Б. Вільчик, О.Г. Яновської, Р.О. Куйбіди, Т.В. Варфоломєєвої. Водночас, попри наявність значного масиву наукових праць, питання чіткості підстав дисциплінарної відповідальності адвоката, меж дискреційних повноважень дисциплінарних органів та забезпечення балансу між незалежністю адвокатської діяльності й дисциплінарним контролем залишаються недостатньо комплексно опрацьованими. Це зумовлює необхідність подальших наукових досліджень з урахуванням сучасної правозастосовної практики та міжнародних стандартів.

Метою статті є комплексний аналіз правових засад дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні, виявлення основних проблем нормативного регулювання та практики застосування дисциплінарних процедур, а також обґрунтування напрямів їх удосконалення з урахуванням принципу незалежності адвокатської діяльності та міжнародних стандартів адвокатської професії.

Наукова новизна статті полягає у формуванні комплексного підходу до правових засад дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної у дослідженні мети було використано сукупність загальнонаукових методів (метод аналізу, синтезу тощо) та спеціально-юридичних методів (метод правового порівняння, формально-юридичний метод). Комплексне застосування визначених методів та прийомів наукового пізнання сприяло вирішенню поставленого правового питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні стандарти закріплюють вимогу, відповідно до якої адвокати зобов'язані здійснювати свою професійну діяльність добросовісно, на підставі закону та з дотриманням загально визна-

них стандартів і норм адвокатської етики. Відповідно до Основних положень Організації Об'єднаних Націй щодо ролі адвокатів [1], дисциплінарні провадження мають здійснюватися незалежним і неупередженим органом, утвореним представниками адвокатури, або іншим незалежним органом чи судом із забезпеченням можливості незалежного судового перегляду прийнятих рішень. Такі провадження повинні ґрунтуватися на положеннях кодексу професійної етики та інших визнаних етичних стандартах адвокатської діяльності, проводитися у розумні строки та з дотриманням права на справедливий розгляд справи. Рекомендація № R(2000)21 Комітету Міністрів Ради Європи спрямована на запобігання свавільному застосуванню дисциплінарних процедур і передбачає необхідність функціонування такої системи, яка гарантує незалежність адвокатів під час виконання ними професійних обов'язків, без будь-якого неправомірного обмеження, впливу, тиску, погроз чи втручання, як прямого, так і опосередкованого, із боку будь-яких суб'єктів. Водночас ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що основоположним професійним обов'язком адвоката є дотримання присяги адвоката та норм професійної етики у процесі здійснення адвокатської діяльності.

1. Адвокатура є однією з ключових інституцій забезпечення правової допомоги та верховенства права в Україні. Ефективність діяльності адвокатів напряду впливає на довіру громадян до системи правосуддя. Дисциплінарна відповідальність адвокатів регулюється розділом VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р. № 5076-VI (далі – Закон № 5076-VI) [2], що має назву «Дисциплінарна відповідальність адвоката Законом України» та включає загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката, підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, види дисциплінарних стягнень, строк застосування дисциплінарних стягнень, порядок ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, визначає стадії дисциплінарного провадження, порядок перевірки відомостей про дисциплінарний проступок

адвоката та порушення дисциплінарної справи та її розгляд, прийняття рішення та його скасування.

Незважаючи на те що Закон № 5076-VI визначає доволі широкий обсяг правового регулювання питання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, на практиці залишається чимало проблемних питань. Підвищена увага до дотримання адвокатської етики та дисциплінарних норм є важливим складником реформування судової системи, про що наголошується у Тіньовому звіті до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської Комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення Європейського Союзу у 2025 р. (далі – Тіньовий звіт – 2025) [3].

2. У Тіньовому звіті – 2025 відображено позитивні тенденції та часткові зрушення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури протягом 2024–2025 рр. яка здійснила окремі кроки щодо вдосконалення дисциплінарних процедур. Зокрема, було запроваджено чіткі строки передачі матеріалів кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури (далі – КДКА), унормовано вимоги до протоколів засідань, встановлено обов'язок оперативного надсилання рішень сторонам. Однак ці зміни носять технічний характер і не усувають ключових проблем прозорості та незалежності дисциплінарних проваджень.

3. Аналіз проблем, визначених у Тіньовому звіті – 2025, засвідчує низку системних недоліків. Зокрема, одним із проблемних питань залишається строк повноважень усіх органів адвокатського самоврядування, зокрема КДКА у регіонах. Дисциплінарні провадження продовжують розглядати члени органів самоврядування адвокатів (далі – ОАС), строк повноважень яких закінчився, що ставить під сумнів легітимність рішень у дисциплінарних справах. Окрім того, у деяких регіонах КДКА не може здійснювати свої повноваження через відсутність законодавчо встановленого мінімального складу, необхідного для визнання комісії повноважною. Це відбувається, зокрема, через добровільне складання повноважень членами комісії або мобілізацію, що призводить до перенаправлення скарг на розгляд КДКА інших регіонів.

4. Наступним гострим питанням є неврегульованість процедурних аспектів дисциплінарного провадження, оскільки у законодавстві відсутнє визначення поняття дисциплінарного проступку, змісту та форми скарги, вичерпного кола осіб, які можуть звертатися зі скаргою, а також вимог до вмотивованості рішень. Окрім того, виникають питання у прозорості дисциплінарної процедури, її доступності для зовнішнього моніторингу, передбачуваності практики та гарантій справедливого розгляду. Як зазначається у Тіньовому звіті – 2025, «дисциплінарна процедура все частіше піддається обґрунтованій критиці з огляду на відсутність прозорості та наявність недоліків правового регулювання відповідної процедури. Питання прозорості та ефективності дисциплінарного провадження вже зазначено як один із ключових напрямів реформування в межах Дорожньої карти з питань верховенства права, а також Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства до 2029 року» [3].

5. Окрему та особливо важливу проблему становить те, що оскарження дисциплінарного рішення не зупиняє його дії. Офіс Президента вже повідомив [4], що у межах майбутньої Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства до 2029 р. планується внесення відповідних змін, які забезпечать можливість зупинення дії дисциплінарного рішення на час його оскарження. Проблема перетворення дисциплінарного провадження на засіб тиску та реагування на небажану позицію адвокатів залишається однією з найгостріших у діяльності ОАС. Ця тема отримала всебічне висвітлення у Тіньовому звіті – 2025, де проаналізовано низку випадків зловживання інститутом дисциплінарної відповідальності з метою обмеження свободи вираження думки адвокатами, приниження їхньої публічної діяльності та формування каральної практики проти адвокатів, які не погоджуються з діями та рішеннями ОАС.

6. Суттєву критику отримали й випадки застосування до адвоката дисциплінарного стягнення за невиконання обов'язку щодо підвищення професійного рівня можливістю отримання балів за спеціальне тестування. Випадки, коли необхід-

ність постійно підвищувати професійний рівень для адвокатів перетворюється на безальтернативне зобов'язання або дисциплінарний механізм тиску на адвокатів в інтересах окремих зацікавлених осіб.

7. Особливу занепокоєність викликає положення ст. 12 Правил адвокатської етики, а саме, «критика діяльності, рішень, порядку формування, членів органів адвокатського самоврядування тощо не може бути спрямована на приниження авторитету адвокатури, адвокатської професії та статусу адвоката, бути вираженою у принизливій чи такій, що порочить честь, гідність та ділову репутацію особи, формі, а також містити завідомо неправдиву інформацію або заклики до невиконання рішень органів адвокатського самоврядування» [5]. Таке формулювання містить суб'єктивні оціночні категорії, що створює ризики для свободи висловлювання адвокатами власної думки. У рекомендації № R (2000) 21 [6] підкреслюється, що адвокати повинні мати свободу переконань, вираження поглядів, пересування, об'єднання та участі у зібраннях; зокрема, їм має бути гарантоване право брати участь у публічних дискусіях щодо питань права та правосуддя та пропонувати законодавчі реформи.

8. В умовах повномасштабного вторгнення привертає увагу проблема поєднання адвокатської діяльності з проходженням військової служби. Після скасування Радою адвокатів України (далі – РАУ) рішення № 241507, яке тимчасово, на період дії воєнного стану, звільняло адвокатів від дисциплінарної відповідальності за службу у Збройних силах України, у професійній спільноті винило значне обурення, адже адвокати вступали до лав ЗСУ виключно з метою захисту держави, а не з особистих мотивів. Проблема залишається невирішеною та актуальною. Загалом позиція ОАС щодо можливості притягнення адвокатів до дисциплінарної

відповідальності у таких випадках викликає глибоке занепокоєння, оскільки досі не було надано обґрунтованого пояснення, у чому саме полягає правова чи етична загроза такого суміщення в умовах воєнного стану. Це підкреслює необхідність перегляду підходів до інституту несумісності в контексті обставин, пов'язаних із захистом державного суверенітету. Закон № 5076-VI, що встановлює таку несумісність, був ухвалений задовго до початку повномасштабного вторгнення і не відповідає сучасним умовам та вимогам часу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи, з огляду на існуючі проблеми, необхідним є комплексне реформування дисциплінарного інституту адвокатури, зокрема:

– Внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», передбачивши: законодавче визначення поняття дисциплінарного проступку адвоката; чіткий перелік суб'єктів, які можуть подавати скарги; установлення вимог до мотивованості дисциплінарних рішень; гарантії відкритості та гласності розгляду дисциплінарних справ.

– Оновити Правила адвокатської етики, гармонізувавши їх із європейськими стандартами свободи вираження поглядів адвокатів.

– Створити публічний електронний реєстр дисциплінарних рішень для забезпечення прозорості практики та посилення довіри суспільства.

– Переобрати органи адвокатського самоврядування (КДКА, ВКДКА) відповідно до вимог чинного законодавства, що підвищить їх легітимність.

Наведене дасть змогу суттєво посилити функціонування інституту дисциплінарної відповідальності адвокатів шляхом установлення прозорих, ефективних та справедливих дисциплінарних процедур.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основні положення про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року). *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 10.09.2025).

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282.

3. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» звіту Європейської комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення Європейського Союзу у 2024 році. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/shadow-report-2025-ua.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

4. Офіс Президента готує проєкт Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ofis-prezidenta-gotuye-proyekt-strategiyi-rozvitku-sistemi-p-94161> (дата звернення: 10.09.2025).

5. Правила адвокатської етики. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>. (дата звернення: 15.09.2025).

6. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів від 25 жовтня 2000 р. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

REFERENCES:

1. United Nations (1990). Basic principles on the role of lawyers [*Osnovni polozhennia pro rol advokativ*] (A/CONF.144/28/Rev.1) (Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). Law of Ukraine «On the Bar and Practice of Law» [*Pro advokaturu ta advokatsku diialnist*] (No. 5076-VI, July 5, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> [in Ukrainian].

3. Parliamentary Reform NGO. (2025). Shadow report on Chapter 23 «Judiciary and Fundamental Rights» and Chapter 24 «Justice, Freedom and Security» of the European Commission's Ukraine Progress Report within the EU Enlargement Package 2024 [*Tinovyi zvit do rozdil 23 «Pravosuddia ta fundamentalni prava» ta rozdil 24 «Yustytsiia, svoboda ta bezpeka» zvit Yevropeiskoi komisii shchodo prohresu Ukrainy v mezhakh Paketa rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu u 2024 rotsi*]. Retrieved from <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/shadow-report-2025-ua.pdf> [in Ukrainian].

4. President of Ukraine. (2025). The Office of the President prepares a draft Strategy for the development of the justice system and constitutional adjudication [*Ofis Prezydenta hotuie proiekt Stratehii rozvytku systemy pravosuddia ta konstytutsiinoho sudochynstva*]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/news/ofis-prezidenta-gotuye-proyekt-strategiyi-rozvitku-sistemi-p-94161> [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Rules of professional conduct*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17> [in Ukrainian].

6. Council of Europe, Committee of Ministers. (2000). Recommendation No. R (2000) 21 on the freedom of exercise of the profession of lawyer [*Rekomendatsiia № R (2000) 21 Komitetu Ministriv derzhavam-chlenam pro svobodu profesiinoi diialnosti advokativ Ukhvaleno Komitetom Ministriv Rady Yevropy na zasidanni zastupnykiv ministriv 25 zhovtnia 2000 roku*]. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 01.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0